

«Σε γενικές γραμμές, ωστόσο, αυτό ακριβώς επιτυγχάνουν τα τετράδια. Δεν βρίσκει κανείς πολλά έργα με παρόμοιες λεπτές κοινωνικές αναλύσεις και ευαισθησία», καταγράφει στο πρόλογο της έκδοσης του 2014, ο Mark Mazower.

Ο Γιώργος Θεοτοκάς εγκατέλειψε τα εγκόσμια το '66, στα 61 του χρόνια όταν ο Mazower, ήταν επτάμιση χρονών ν. Οι μελέτες και η ειδικότητα του Βρετανού πανεπιστημιακού στα θέματα της Βαλκανικής, τους έφεραν κοντά, τουλάχιστον σε ακαδημαϊκό επίπεδο.

Ο Γ.Θ. όταν αρχίζει την συγγραφή των ημερολογίων, τον Γενάρη του '39, είναι 34 χρονών ήδη αναγνωρισμένος συγγραφέας, κυρίως με τη «Αργώ», αποδεκτός και καλοδεχούμενος στον μικρό κύκλο της γενιάς του '30. Είναι άνθρωπος καλλιεργημένος, γλωσσομαθής, με κουλτούρα που διέπεται από ευρωπαϊκούς ανέμους και όπως το σύνολο σχεδόν των Ελλήνων θα βρεθεί στη δύνη γεγονότων που ήταν αδύνατον να προβλεφθούν, αλλά και αδύνατον να αποφευχθούν.

Τα όσα τότε σημείωσε, ίσως σε κάποιους ακούγονται κοινότυπα, συνήθη, αλλά θα πρέπει να κριθούν στο πλαίσιο της εποχής τους. Και στην ηθική της. Όχι σε ότι μάθαμε, καταλάβαμε, βιώσαμε αργότερα.

Η παρέα του, ο κύκλος του, αποτελείται από τους Τερζάκη, Σικελιανό, Κατσίμπαλη, Καζαντζάκη, Σεφέρη, Παλαμά, Τσάτσο, Καστανάκη, Εμπειρικό, Εγγονόπουλο, Μυριβήλη, Βενέζη, Χατζηκυριάκο, Πρεβελάκη. Είναι, όπως είπαμε, η περίφημη γενιά του '30. Όρος κι αυτός δικός του.

Ανήκε σε μια ορφανή πολιτική τάξη. Έπρεπε να κινηθεί ανάμεσα από τις δυνάμεις που τότε διαμορφώνονταν. Ήταν μια βασανιστική θέση καθώς δεν βολευόταν με τις προοπτικές της όποιας αστικής δημοκρατίας, ασφαλώς βρισκόταν μακριά από οποιαδήποτε Μεταξική επιρροή, αλλά παρέμενε και σφόδρα κατακριτικός απέναντι στο τότε διαμορφούμενο σταλινικό κομμάτι της αριστεράς, που οι εξελίξεις έδειχναν ότι θα είχε πρωταγωνιστικό ρόλο.

Η πολιτική του κουλτούρα, και η βαθιά του καλλιέργεια είχε καθαρά ευρωπαϊκές ρίζες, καθώς σπούδασε, ανδρώθηκε πνευματικά και καλλιτεχνικά στο Παρίσι του μεσοπολέμου. Στα «τετράδια» λοιπόν, ξεκινά με σημειώσεις πριν την Ιταλική εισβολή, πριν καν την κήρυξη του πολέμου και πραγματεύεται με διάφορα θέματα. Όπως:

«Μα εγώ είμαι Έλληνας, γυρεύω μια λύση ανθρώπινη και υποφέρω που δεν την βρίσκω»
(σ.74)

«Αν δεν ήταν οι άνθρωποι αχάριστοι, σκέψου τι βάρος θα ήταν η ευγνωμοσύνη στη ζωή τους». (σ.86)

«Το πνεύμα των νησιών του Αιγαίου δεν είναι τοπικισμός είναι μια άποψη του κόσμου»
(σ.116)

«Ο αιώνας μου αρέσκεται να λέει ότι θυσιάζει την ατομική ελευθερία για χάρη μιας άλλης μεγαλύτερης ελευθερίας» (σ.120)

«Η αστική Ευρώπη πανικόβλητη, για να σωθεί από το ρωσικό αγκάλιασμα, γέννησε αυθόρμητα τον φασισμό» (σ.149)

Με το που ανοίγει το μέτωπο στην Ήπειρο, δίνει ένα συγχωροχάρτι: *«Ήταν λοιπόν σπουδαιότερος πολιτικός από ότι είχαμε νομίσει ο πολυμήχανος Κεφαλλονίτης» (σ.178)*

Ενώ όταν ξεσπά ο πόλεμος σημειώνει, γεμάτος έπαρση στις 2 Νοεμβρίου: *«Αξίζει να είναι κανείς Έλληνας τις μέρες αυτές».* (σ.179).

Ο πρώτος ενθουσιασμός, αργότερα με την εισβολή των Γερμανικών δυνάμεων και ότι επακολούθησε, γίνεται θλίψη, ήττα και άποψη: *«Ο πόλεμος έχει κριθεί, το χάσαμε. Το μεσημέρι αναγγέλθηκε επίσημα η παράδοση της στρατιάς της Ηπείρου στους Γερμανούς και η αναχώρηση στην Κρήτη του Γεωργίου Β' και της κυβέρνησης Τσουδερού. Εύχομαι ολόψυχα να μην ξαναπατήσει ποτέ στην Ελλάδα η μοιραία αυτή δυναστεία των εθνικών συμφορών»* (σ.254)

Με την κατάθλιψη της Κατοχής, τα τετράδια μετατρέπονται σε ένα άκρως χρήσιμο, καταγραφικό δελτίο: *«Είμαστε εγκαταλειμμένοι, άβουλοι και καρτερικοί. Νομίζω ότι και να μπορούσα να φύγω δε θα έφευγα».* (σ.255)

Για τους Γερμανούς που: *«...πατούν τα σπίτια, αρπάζουν τα πάντα. Ο πληθυσμός σχημάτισε την εντύπωση πως κάνουν πόλεμο για να φάνε ό,τι βρίσκουν στις κατακτημένες χώρες, πως δε σκοτίζονται για άλλο τίποτα στον κόσμο»* . (σ.259)

Μα πιο κάτω τον Απρίλη του '43: *«Πάντα φοβόμουν την Γερμανία. Τώρα όμως αρχίζω να φοβάμαι και μια Ευρώπη χωρίς Γερμανία, δηλαδή μια μια Ευρώπη όπου η Γερμανία θα ήταν τσακισμένη.... .. αν δεν ισορροπήσει η Γερμανία, δεν βλέπω πως θα ισορροπήσει η Ευρώπη»* . (σ. 403)

Περί της πείνας, από την οποία πουθενά δεν φαίνεται ότι πραγματικά υπέφερε: *«Ντρεπόμεν ον επειδή εγώ δεν πεινούσα ακόμα και με πίεζε βαριά η ανικανότητά μου να βοηθήσω όλη αυτή τη δυστυχία»* . (σ.301).

«Οι περισσότεροι κάνουν πως δεν μας βλέπουν. Με τι εκπληκτική ευκολία γίναμε αναισθητοι» (σ. 312)

Από τον Φλεβάρη του '42, πολύ προφητικά, για την επόμενη μέρα: *«...φοβούμαι πως η Ελλάδα δε θα είναι εσωτερικά προετοιμασμένη για να αντιμετωπίσει και να λύσει τα μεγάλα προβλήματα που θα της θέσει αναπόφευκτα το προσεχές μέλλον»* (σ.325)

. *«Το εθνικό μας μέλλον θα είναι δύσκολο, πολύ δυσκολότερο απ' ό,τι ήταν η εθνική μας ζωή τον καιρό που είχαμε ως κύριο αντίπαλο τον Τούρκο»* (σ.328)

Το καλοκαίρι του '43 που αρχίζουν να διαμορφώνονται τα εμφύλια πάθη: «Άραγε τι είδους λαός ελληνικός θα βγει τελικά από το σημερινό καζάνι;

Για τον σοσιαλισμό και την εφαρμογή του: «...πρέπει να βρεί τον τρόπο να ικανοποιήσει το ένστικτο της ελευθερίας. Αν επιμένει να το αγνοεί και να το τσαλαπατά, κακά ξεμπερδέματα θα έχει με την ανθρώπινη φύση και η αυριανή κοινωνία»
. (σ.326)

Παρόλα τα αβάσταχτα προβλήματα, το θάνατο, το αβέβαιο μέλλον, παραμένει ερωτικός και θα σημειώσει:

21 Νοεμβρίου ('43): «...με τη Φ. στα πεύκα του Φιλοπάππου, έρωτας». 25 Νοεμβρίου: «Έρωτας δίχως φραγμό. Μέχρις εσχάτων»

(σ.438). 21 Ιουνίου ('44):

«Ξαναήρθε η Β. Πολύς έρωτας. Μα θέλω και τη Φ»

. (σ.557). Ενώ αργότερα:

«Και τότε κατάλαβα πως η Β. ήταν στη ζωή μου μια στιγμή ευτυχίας... μόνο αφού πετάξει η ευτυχία μπορώ να είμαι σίγουρος πως ήτανε πράγματι “αυτή”»

. (σ.564). Αλλά και παρατηρητικός:

«Παρατηρώ λοιπόν ότι υπάρχουν περιπτώσεις όπου η οικονομική ανισότητα διαστρέφει ακόμα και στην πράξη του έρωτα»

(σ.79)

Στέκεται ιδιαίτερα περιγραφικός στον κυκεώνα της μάχης της Αθήνας τον φοβερό Δεκέμβρη του '44, καθώς μάλιστα δίνει από τις 20 του Νοέμβρη το στίγμα της επικείμενης σύγκρουσης:

«Η δεξιά έχει λυσοάξει. Έχω τώρα την εντύπωση ότι από κει βρίσκονται οι μεγαλύτεροι κίνδυνοι για βίαιες λύσεις»

(σ.510), ενώ όταν πια οι μάχες μαίνονται (19 Δεκ):

«Κι είναι άραγε ο τελευταίος μας βυθός στην κατρακύλα μας;»

(σ.528).

(27: Δεκ.) «...ανακατώνεται πολύς ρωμέικος κουτσαβακισμός και ένστικτα άγρια και σαδιστικές διαθέσεις που δεν ξέραμε πως τα έκρυβε μέσα της η τόσο ήρεμη φαινομενικά εθνότητα»

«τα χρωστούμε στην ξυπνημένη αγριότητα της Ρωμιοσύνης και πως είναι ικανή και για τα χειρότερα, τώρα που την μπολιάσανε στα γεμάτα με το διαβολικό μικρόβιο του ταξικού μίσου»

. (σ.533).

Έχοντας νιώσει και βιώσει καταστάσεις φτάνει και στα συμπεράσματα. Έτσι τις 4 του Γενάρη του '45 θα σημειώσει: «Οι μάζες όμως κινιούνται ακολουθώντας μυθικά σύμβολα που είτε κολακεύουν την ματαιότητά τους είτε εξερεθίζουν τα ένστικτα της καταστροφής που

κρύβει η ομαδική ψυχή τους».

(σ.528)

Από αυτό το σημείο οι πολιτικές αναφορές μέχρι το ξέσπασμα του εμφυλίου είναι ελάχιστες. Στις 26 Δεκεμβρίου του '47: *«Που πάμε; Σκότος βαθύ, αποκαρδιωτικό. Άγχος. Καμιά θετική ελπίδα. Πόσο διαφορετικό το ψυχικό κλίμα της Κατοχής! Ζούσαμε μέσα σε στερήσεις ανήκουστες, και σε μια τρομοκρατία εφιαλτική μα πιστεύαμε στο μέλλον όσο ποτέ πριν. Τελικά έχει κανείς την εντύπωση πως, στα βάθη της ψυχής, ήμασταν ευτυχημένοι. Τώρα πια δεν ελπίζουμε τίποτα».*

Με την ολοκλήρωση του δράματος των Δεκεμβριανών και την επιστροφή της πόλης σε μια πιο φυσιολογική μορφή ζωής ο Γ.Θ. βάζει την πολιτική και τις αναμετρήσεις της στο περιθώριο. Σε όλη τη διάρκεια του εμφυλίου ή ακόμα και του μετεμφυλιακού κλίματος δεν κάνει οποιαδήποτε αναφορά. Είναι και η ίδια η ζωή του που καθώς αναλαμβάνει τις τύχες του Εθνικού Θεάτρου, ειδικά τη δεύτερη περίοδο ('53 - '53), η απασχόληση του τον απορροφά ολοκληρωτικά.

Περιγράφει, τη γνωριμία, τον έρωτα και το γάμο με τη σύζυγό του Ναυσικά: *«Δόξα σοι ο Θεός: Κέρδισα τη ζωή μου»*

(σ.621),

«...σκοπός της ζωής μου, δικαίωση της ζωής μου είσαι εσύ» (

σ.624), τα γεγονότα της κηδείας του Σικελιανού, που σε αντίθεση με την κηδεία του Παλαμά υπάρχει ένταση και διχόνοια:

«Φύγαμε με βαριά καρδιά, πικραμένοι με όλους και με όλα και με τον εαυτό μας»

(σ.634)

Στο τέλος υπάρχει η περιγραφή του σχεδόν εξάμηνου ταξιδιού του στις Η.Π.Α. με το Εθνικό θέατρο μαζί με τις εξαιρετικά αρνητικές τοποθετήσεις του για το ζεύγος Παξινού - Μινωτή.

Πως θα μπορούσε κανείς, να διαφωνήσει με την άποψη του Mazower για το βάθος των «τετραδίων»;